

אורות וכלים

מאמר זה כתב מורנו ורכנו עוד בשנת ה'תרצ"ט, ארבע שנים בלבד אחרי פטירת מורנו ורכנו מן הראי"ה קוק זצ"ל, ושנה טרם שהקים את אס ישיבות בני-עקיבא על הגבעה בכפר-הרואה. השפעת משנתו-נשמתו של מן הרב זצ"ל על כתיבתו - הן כתוכן והן בסגנון - מורגשת כאן כבר בבליטה איתנה. המאמר פורסם בשנתו במאסף של חבר סופרים צעירים בשם "אָקָה" , בעריכת בנימין רבינוביץ-תאומים ויצחק ורפל (רפאל), ספר ראשון, ירושלים, סיון ה'תרצ"ט. המאמר מודפס כאן בשלמותו. ההערות, המקורות, וההדגשות שבדפוס המילות - כולן בידי מורנו ורכנו זצ"ל.

א.

בשני גלויים נתגלה הקב"ה: בעולמו ובתורתו, בעשרת המאמרות ובעשרת הדברות. אלמלי זכה האדם, היה שומע לקול המאמרות - דרך הבריאה היה מגיע אל הבורא. עכשיו שלא זכה, באו הדברות להגביר את קול המאמרות - מתן תורה נתן את העולם בלבם של ישראל. התורה מתוה את דרכם בכריאה אל הבורא. אשר לא שמע לקול המאמרות ישמע לקול הדברות.

אף עד שלא ניתנה תורה, הגיע קולם של המאמרות לאזנו של אדם. אלא שהלך לבקש את האומר ומצא - אומרים. לא ידע לכייל את עשרת המאמרות במאמר אחד ובאומר אחד, ובמקום "אומר מבשר צבא-רב", בא צבא רב של אומרים...

"קול ד' א' מתהלך בגן" נדמה לו כאלהים עצמו - אלהי הגן. "קול ד' על המים" - אלהי המים; "קול ד' בכח" - אלהי הכח; אלהי ההדר וכו'. כמספר הקולות אשר קלטה אזנו - מספר אלהיותיו.

רק עוד קול אחד לא זכתה אזנו לקלוט - קול הדממה הדקה. הדממה הגדולה האחת, אשר כל הקולות באים ממנה ואליה הם שבים.

הַדְּמָמָה הַיְחִידָה. דְּמַמַּת הַאֵין-סוּף... וְהִיא "הָעוֹלָם שׁוֹתֵק וּמַחְרִישׁ - וַיֵּצֵא הַקּוֹל: אֵן כִּי !..." (יִתְרוֹ רַבָּה כֵּט ; ט).

יֵשׁ וְהַתְּרוּמָה אָדָם אֶל הַדְּמָמָה, אֲלֵא שְׁלֵא עֲצַר כַּח לְהַתְּחַזֵּק בָּהּ, וְהִיוּ הַקּוֹלוֹת מִתְּפָרְצִים לְתוֹכָהּ וּמְפָרְעִים אוֹתָהּ. "בְּנִבְיָאֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: דְּמָמָה וְקוֹל אֵשׁ מַעַ (אֵיּוֹב ד ; טו)" (רִשׁוֹ, מַלְכִּים-א יט ; יב). כִּךְ הַפֶּךְ עוֹלָם-הַדְּמָמָה לְעוֹלָם שֶׁל קוֹלֵי-קוֹלוֹת, בְּנֵי קוֹל וּבְנוֹת קוֹל.

אֶחָד הֵיךְ אֲבָרָהֶם, אֵיתָן הָעוֹלָם. בּוֹ חוֹזֵר הָעוֹלָם לְאֵיתָנִי הָרֵאשׁוֹן. וְזָכוּ צִאֲצָאִיו לְמַעֲמַד הַגְּדוֹל, מַעֲמַד הַר-סִינַי. בְּמַעֲמַד זֶה הוֹעֲמֵד הָעוֹלָם מִחֲדָשׁ. עֲשֵׂרֵת מֵאֲמֵרוֹת הַבְּרִיאָה נִתְּגַלּוּ בְּגִילּוֹי חֲדָשׁ - בְּעֵשֶׂרֵת הַדְּבָרוֹת. "וְכָל הָעַם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת" - רוֹאִים שֶׁהַקּוֹלוֹת אֵינָם אֲלֵא קוֹלוֹת, וּמַעַל לָהֶם - אֵן כִּי...

"וְתִמְוֵנָה אֵינְכֶם רוֹאִים זֹלְתֵי קוֹל" - קוֹל אֲנִכִי מִתְּהַלֵּךְ בְּתוֹךְ עוֹלָם שׁוֹתֵק וּמַחְרִישׁ. עֲשֵׂרֵת הַמֵּאֲמֵרוֹת מְרַבְּרִים, - אִזּוֹ בְּקוֹל דְּמָמָה דְּקָה מִשְׁמִיעִים קוֹל...

ב.

פְּלֵא הַבְּרִיאָה אֵינְנוּ בִּיצִירַת יֵשׁ מֵאֵין, כְּפִשׁוּטֵם שֶׁל דְּבָרִים. אֲלֵא בְּאִפְשָׁרוֹת הַתְּגִלוֹת שֶׁל הַבְּלִתִּי-מִמְשִׁי, הַנֶּאֱצַל - שֶׁהוּא דוֹמָה לְנוֹ כֵּאֵין - בְּמִמְשִׁי, בְּמִגּוֹשֶׁם, בִּישׁ שְׁלֵנוּ.

בְּקוֹדֶת-הַפְּגִישָׁה וּבֵית-הָאֲחִיזָה שֶׁל הָאוֹרוֹת וְהַכְּלִים - זֹהִי הַתְּעוֹמָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר. מַעֲשֵׂה יָדַי יוֹצֵר.

לְסוּד-בְּרֵאשִׁית זֶה חוֹתֵרֵת כָּל הָאֲנוּשִׁיּוֹת. תּוֹלְדוֹתֶיהָ אֵינָן אֲלֵא הַתְּרוּצְצוֹת אֶחָת גְּדוֹלָה. יֵשׁ דוֹר מְפָרְכֵס לְצֵאת לְקֵרַאת הָאוֹרוֹת וַיֵּשׁ דוֹר מְפָרְכֵס לְצֵאת לְקֵרַאת הַכְּלִים. וְאֵף בַּחַיִּי גוֹי הַדְּבָר כִּךְ. עֵתִים יִגְבְּרוּ הָאוֹרוֹת וְנִשְׁבְּרוּ הַכְּלִים וְעֵתִים יִגְבְּרוּ הַכְּלִים וְכָבוּ הָאוֹרוֹת...

סוּגְלוֹת הַמוֹפְלָאָה שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל הֵיא: אוֹרוֹת מֵאִירִים בְּכְלִים שְׁלֵמִים. הַמְּמָשִׁי וְהַבְּלִתִּי-מִמְשִׁי מִשְׁלִימִים זֶה אֵת זֶה. הַקּוֹדֵשׁ - טַבְּעִי, וְהַטַּבַּע -

1. הַבּוֹדֵהאִיוֹת הַגִּיעָה עַד הַדְּמָמָה הַדְּקָה, אוֹלָם לְקוֹל הַשֵּׁל זֹלֵא זְכָתָה לְהַגִּיעַ. דְּמַמַּת - דְּמַמַּת מוֹת, דְּמַמַּת חוֹלוֹן. אִפְסוֹת. אֵין. דְּמָמָה לְלֵא קוֹל. דְּמַמַּת הַדּוּמָם.

לֵא כֵן הִיְהוּדוֹת. הֵיא זְכָתָה לְשִׁמוּעַ אֵת קוֹל הַדְּמָמָה הַדְּקָה. דְּמַמַּת - דְּמַמַּת חַיִּים, דְּמַמַּת הוּיָה, יְצִירָה, יֵשׁוֹת. מִן הַדְּמָמָה הַזֹּאת קוֹל עוֹלָה. קוֹל דְּמַמַּת הַצּוֹמַח. קוֹל חַי הַמְּדַבֵּר בְּשֶׁפֶת-הַדְּמָמָה. דְּמָמָה אֵינְנָה אֵלֶם. דְּמָמָה הֵיא לְשׁוֹן-קוֹדֵשׁ... הִיְהוּדוֹת - הֵיא בְּשֶׁפֶת-הַדְּמָמָה תְּדַבֵּר.

קדוש. אלהי ישראל - אלהי השמים והארץ יקרא. "אל אלהי הרוחות לכל בשר" (במדבר טו ; כב) - אלהי בשר ורוח.

אלא, שאין סגולה זו מתגלית אלא בארץ-ישראל "הכבוד ניצוץ אור אלהי, מועיל אצל עמו ובארצו" (בחרי מאמר ב ; ח).

לגילוייה של זו זכו יחידים. במלוא רעננות טבעם הבריא, בגבורת חכמתם ועשרם הלכו לבקש את ד'. בקשוהו וגם מצאוהו. הבחינו וראו, כי יוצר האור הוא גם בורא החושך, עושה השלום הוא גם בורא הרע - אחד הוא העושה כל אלה. בין עדרי צאן בהרים ושקמים בשפלה (עמוס ז ; יד) הקשיבו לקול הדממה הדקה, קול א נ כ י...

לא מתוך בריחה מן החיים הטבעיים הגיעו לגילוי-קשב זה. לא מתוך שבירת כלים העלו אורות. אלא דוקא מתוך החיים עצמם, מתוך רעש הקולות ונצוצות-האש הפזורים, התרוממו וראו: לא ברעש ד'... לא באש ד'... כי אם בקול הדממה הדקה.

סוד-בראשית נתגלה לנביאים. קול-אנכי צלצל באזניהם מתוך דממתו של עולם.

לא כן העם בהמוניו. הדורות הבריאים והרעננים, אשר כבשו את הארץ ונאחזו בה, כרו אזניים לזמרתה, פתחו לבבות למעיין החיים המפכים בעוז מכל רגב, הקשיבו רב-קשב לקולות העולים מיער וכרמל, וכה נמשכו אחרי הקולות, עד שנחרש קולה של הדממה הדקה ונשתתק קולו של ה"אנכי" היחידי, שהושמע באזניהם במעמד-סיני.

אנשי-הממשות נתקו מן העל-ממשות. ומשנתקה הממשות משרשה העליון, המאחד, מיד נתפוררה לפרורי-פרורים. האורות הקורנים מאורו של עולם נתפזרו לנצוצות בודדים ונתכנסו בכלים מכלים שונים, עבים ומגושמים - ותמלא כל הארץ אלילים.

הנתוק מן השורש היה מתבטא תחילה על-ידי ההתרחקות מבית-עולמים, ממקדש ד', והקמת במות יחיד. הפרט ניתק מן הכלל ומעבודת ד' הכללית. ומכאן הובילה הדרך לסטיה גמורה, להסרה מעבודת ד' לעבודת אלהים אחרים. ובכתבי הקודש נרמז: "רק הבמות לא סרו, עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות" (מלכים-ב טו ; לה) - כלומר: הבמות שמשו הקדמה לעבודה זרה.

ג.

הנביאים הסתכלו במצב הזה וחזו: על דרך נכונה עומד העם, אלא שאינו מגיע ל ס ו פ ה. עבודה זרה אינה אלא פרי-בוטר של עבודת ד' השלמה. כח רענן שלא הגיע לגמר-בישולו. אם אש-ד' היתה רבוצה כארי על גבי המזבח (יומא כא:), הרי האש הזרה אשר לא צוה ד' היתה כגור - ארי בבית קודש-הקדשים... (שם סט:). כלומר: אף היא ממקום קדוש תהלך, מיחסו הפנימי ועמידתו של האדם מול האלקים, אלא שעדיין לא בגרה, לא גמלה.

ועמד הנביא מתקוע וקרא בהתפלאות (עמוס ג; ח): "אריה שאג - מי לא יירא?! ד' אלקים דבר - מי לא ינבא?!" - ברם, לא יראו את שאגת האריה כל אלה אשר נשארו אצל גור-האריה; לא נבאו כל אלה אשר קול אל שדי בדברו נשמע להם כקול-המון... קול המולה כקול מחנה...

מכאן הקושי הרב במלחמת הנביאים עם יצרה של עבודה זרה. שכן לא לעוקרו נתכוונו, אלא להשלימו. הם התאמצו להעלות את העם אל ראש הפסגה, למען יראו, למען ישמעו. אולם העיניים הפשוטות והפקוחות, אשר ראו בבהירות את גוונו של כל כלי וכלי, חלופי צורותיו וצרופי צורותיו, לא יכלו העמיק ראות את האור העליון האחד - המחיה את הכלים - שאין לו גוון ולא ישיגוהו משיגי הגוון, ואשר הוא הוא מקור הגוונים והצורות. האזנים דקות-הקשב, אשר שמעו בצלילות את כל הבדלי סולם הקולות, לא יכלו לראות את ראשו המגיע לשמי-הדממה... מן האחדות המופשטה חזרו ונפלו אל הרבוי הממשי. מדי עלות העם אל הדממה, אשר שם האלהים, חזר ונפל אל קול-ענות-הטבע, אשר שם העגל...

ד.

משחרב הבית וישראל גלה מארצו - נשתברו הכלים.

כשבאו הבונים הגדולים, אנשי כנסת הגדולה, לבנות מחדש את העם ומקדשו בארצו, נמנו וגמרו: יש להעלות את מאור האורות, אם גם הכלים פשוטים הם. זה ערכם של פשוטי-כלים, בית-קבול קדושתם דל הוא, אולם, לעומת זה, אין הם מקבלים טומאה.

אמרו ועשו: במקום האורות הגדולים של נצח-הנבואה אשר הבהיקו בכלים שלמים ורעננים, באו סלוני-אורה דקיקים מן האש השחורה של

הוֹד אותיותיה של תורה. סר רוחם של בני-הנביאים ובמקומם באו הדברים אשר שומו בפיתולמידיס הרבה (אבות א; א). נעשו סייגים לתורה והועמדו מצוות, המכשירים ומצרפים את נפשו של אדם מישראל לקליטת האור האחד, אור האורות הגנזים.

דרך זו רחוקה מרחק רב מן המעמד האיתן של האומה בימי נעוריה, מן הרעננות הטבעית של ימי בית ראשון². אולם, היא החדירה את ההכרה האלהית למעמקי נשמת האומה. משנת אנשי כנסת הגדולה הכשירה את נשמת האומה להחזיק מעמד לעתות בצרה, ותלמודה של בבל למד אותה לשבת ולהתקיים גם במחשכים³, מוארת באורה הפנימי, זיו תורה לשמה וכוונת המצוות.

ה.

חסד. גבורה. תפארת.

מדת החסד מאירה כנסת. מדת הגבורה - כנגלה. מדת החסד מתפשטת והולכת עד אין סוף, וגבורת-הצמצום מעמידה את הגילוי על מכונו⁴.

התורה - תחילתה חסד וסופה חסד⁵, והתגלותה - גבורה⁶ כ"משה מפי הגבורה". וכהכנה למתן-תורה, לקבלת תורה, נצטוו במרה על הדינים (סנהדרין נו:).

החסד המתגלה בגבורה - זוהי מדת התפארת. "והתפארת - זו מתן תורה" (ברכות נח:). - שפע חסדה וגבורת דיניה משמשים בה כאחד, "כי גבר עלינו חסדו"...

במקדש ראשון האירה מדת החסד. חסד לאברהם. מקדש ראשון היה בעצם מהותו "מרום מראשון"⁷, מחסדי הנסתר שעלו במחשבה קודם לבריאה (בראשית רבה, פרשה א; פסחים נד:), ולעומתה נתגלה נצח-הנבואה.

-
2. "לא איהו בעיני ולא אגריה וכו' נפק אתא כגוריא דנורא מבית קודש-הקודשים, אמר להו נביא לישראל: היינו יצרא דעבודה זרה וכו'" (יומא סט:), ואש שעל גבי המזבח שהיתה רבוצה מקודם "כארי מהוי הויא סיועי לא מסייעא" (יומא כא:). עיין "אדר היקר" למן הרב זצוק"ל, עמוד יז.
 3. "במחשכים הושיבני - אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל" (סנהדרין כד:).
 4. "שדי - אני הוא שאמרתי לעולם: די!" (חגיגה יב:).
 5. סוטה יד. ועיין ירושלמי יבמות פרק יא הלכה א.
 6. עיין יומא עב: וסוכה מט:.
 7. אף על אברהם אמרו "שהיה ראוי להבראות קודם לאדם הראשון" (בראשית רבה פרשה יד)

במקדש שני האירה מדת הגבורה. פחד יצחק. ונתגלתה גבורת תורה שבעל פה, קרני הוד ההמאירים מתחת למסוה צמצומיה.

מקדש שלישי, שיבנה במהרה בימינו, יואר באור התפארת. תפארת יעקב. חסד האור יבהיק בגבורת הכלים. נצח הנבואה הכוללת והוד המצוות לפרטיהן, יסובבו וימלאו את כל שטחי החיים⁸ והועלתה גם מדת היסוד ושבה אל מכונה ואל כבודה הראשוני. ואז תתגלה מלכותו יתברך, יושלם השם ויושלם הכסא "והיה ד' למלך על כל הארץ".

ו.

דורנו, דור העקב, חולף עובר במהירות על התהליכים שהקיפו תקופות במהלכם הראשון. מתוך סערת השיבה אל הממש, החתירה לעמידה על הקרקע, מזדקרת לעינינו תקופה קצרה המזכירה לנו את הנפילות אל האלילות בימי בית ראשון. אי-שם נשמע גם קול משורר, שבו אנו מוצאים את סמיכות התקופות בעליל. שוב לפנינו: כלים שנתגברו על האורות וכבוס.

ברם, תופעה זו ארעית היא. לא תקום פעמיים צרה. ימי הגלות מרקו את הנשמה הישראלית. תלישותה מן הממש העמיקה את שורשי יניקתה מן הנאצל. ימים רבים אלה של אורות ללא כלים, הכשירו את ישראל לגילוי המחדש: הנאצל בתוך הממשי, ללא סתירות וללא התרוצצות. שוב לא תסנוור הממשות את הראיה המופשטת. לא עוד יתכחש ישראל לרוחו המקורי.

ותופעה זו עצמה, גילוי הצד השלילי שבמטבע, מחזקת את הכרתנו, כי תור גילוי צדה החיובי - לא יאחר עת בואו. עומדים אנו בפרוס הגילוי הגדול, גילוי החזון.

דרך תורת העבודה שהופיעה עם שוב ישראל לארצו, אנו עוברים אל עבודת התורה, עבודת ד' השלמה והטהורה. תגבורת הממשות ופולחנה, ישרה משום התקנת הכלים מחדש. ובכלים מחדשים

8. "אמר הקב"ה: בעולם הזה נתנבאו יחידים, ולעולם הבא כל ישראל נעשים נביאים, שנאמר (יואל ג'; א): "זוהי אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר" (במדבר רבה, פרשה טו).

9. "ומעין בית ד' יצא והשקה את נחל השטים" - חטא שטים (יואל ד'; יח, ברש"י, וילקוט רמז תקלח) "זוהי פרוי למאכל ועלהו לתרופה" (יחזקאל מז'; יב, עיין רש"י זכריה יד'; ח) ועיין סנהדרין עה., מיום שחרב בית-המקדש וכו'. ועיין סוכה נב., ומיירי ביצרא דעריות כעובדא דאביי שם, ועיין שם במהרש"א על הפסוק גם בעיני יפלא. והדברים עתיקים.

אלו, אשר מורקו ושוטפו מאבק-דורות יזהירו שוב האורות הגנוזים במשנה-אורה.

כבימי בית ראשון תפעם הנבואה ברוב חסד הבלבות בחיר העם בגלוי ובלב הגוי כולו בסתר. כבימי בית שני יוארו פרטי המעשים בנר-מצוה, תורה שבעל פה תאזור את ישראל בגבורתה ובערבת-הפרטים תיושר מסלה לאלקיננו.

ז.

ישראל שב אל ארצו, אל תורתו, אל עצמו, אל אלהיו. העם שהוא אלהי ביסוד חייו, שב להיות את אשר הנהו. ושיבה גדולה זו נדחפת על-ידי שיבה אחרת, על-ידי שיבתן של אומות-העולם אל קיאן, אל עצמן, אל אליליהן.

הגוף האלילי המגושם מוכרח לפלוט את היהודים ואת היהדות גם יחד. קול דממת הנצח הישראלי, שחדר לתוך רעש חיי האומות, הכנים שם ערבוביא. הדממה והרעש, הנצח והחדל - אינם יכולים לדור בכפיפה אחת. חוש-הריח האלילי מבחין יפה יפה במהותו המיוחדת של ישראל, שאף על פי שחטא ישראל הוא. דממת הנצח מעיקה עליהם. להתעלות אליה - אין בכחם, ולהשאר במצבם - איגה מניחה להם. היא פוערת תהום-שמים לראשיהם...

- "הנה אנכי שם את ירושלים סף-רעל לכל העמים סביב - - - והיה ביום ההוא אשים את ירושלים אבן-מעמסה לכל העמים, כל עמסיה - שרט ישרטו" ... (זכריה יב ; ב-ג).

ארוץ ברית ד' אשר בעל-כרחו הכניסוהו ישראל לשדה הגוים הערלים - קשתה ידו עליהם ועל אלהיהם, והנם נועצים יחדיו לשלחו ולהשיבו למקומו, אותו ואת מכניסיו.

אנשי הרוח שבאירופא האלילית גם הם חשים להם מפלט מפחד הנצח. הם ממהרים לחסות בצל כנפי הכודהאיות. הם בורחים אל האין כי נפל עליהם פחד הנצח. קשה להם לשוב אל מחשכי הלאומיות הצרה והמוגבלת ויראו את החידלון כי טוב ואת הנירבנה כי נעמה. לא כן ההמונים, ברצותם לשתחרר מהוית הנצח של היהדות, הם פונים אל ההויה האלילית המגושמת, מוחקים כל שארית של קוסמופוליטיות ומתבצרים בתוך הקליפה הנוקשה של הלאומיות התוקפנית, של הערצת הגבור-האליל.

שנאת ישראל, שהופיעה בצורה כה-אכזרית, כה-הרסנית, הריהי בפנימיותה התפרצות הרוח האלילי במלוא פראותו. החיה האלילית מנתקת את כבליה הדקים של התרבות הרפרפנית, הורסת את כל העומדים על דרכה ושבה בגעש-רעש אל עצמה. בישראל הנושא את דבר אלהי-עולם בעצם הויתו - בו רואה האליליות החדשה את אויבה הגדול ביותר, והיא מתאמצת להכחידו מתחת השמים.

והתפרצות פראית זו, היא היא הקוראת את ישראל לשוב אל עצמו, לקרוא בשם אלהיו. מתוך חיי לאום פועמים בעוז, מתוך עמידה איתנה על הקרקע החמרית והרוחנית, יופיע שוב במלוא טהרתו, רוח ישראל היוצר. ישמיע דברו לגוים. אורו יו הבהירים של העם יבהיקו מתוך כל י ה הרעננים של הארץ.

זאת תהיה המערכה המכרעת. מלחמתה האחרונה של היהדות עם האליליות. מלחמה למען השם השלם וכסאו השלם. מלחמת הנצחון של נצח ישראל.